

Тема №6. Операції банків з пластиковими картками

1. Банківська платіжна картка як засіб розрахунку. Історичні передумови виникнення пластикових карток. Механізм функціонування системи електронних платежів. Переваги використання платіжних карток, порівняно з розрахунками готівкою

2. Класифікація банківських платіжних карток. Основні учасники системи карткових рахунків, їх права і обов'язки.

3. Операції комерційних банків за допомогою платіжних карток. Система безготівкових розрахунків на основі кредитних карток. Система обслуговування на основі кредитних та дебетових карток

1. Банківська платіжна картка як засіб розрахунку. Історичні передумови виникнення пластикових карток. Механізм функціонування системи електронних платежів. Переваги використання платіжних карток, порівняно з розрахунками готівкою

Батьківщиною пластикових карток є США. Однак перші картки були не пластикові, а паперовими.

Історичні етапи створення і введення в обіг пластикових карток:

В 1914 році крупні американські магазини почали видавати своїм постійним, заслуговуючим на довіру клієнтам кредитні картки.

В 1928 році випустили металічні картки з видавленим іменем і адресою клієнта. Це дозволило продавцям швидко за допомогою копіювального паперу фіксувати відомості про клієнта визнавши, що сукупна мережа обслуговування підвищить клієнтуру кожного торгівельного підприємства.

Першу банківську кредитну картку випустив в 1951 році Franklin National Bank. За ним послідували і інші. В другій половині 50-х років ряд крупних банків : Bank of America, Chase Manhattan і Marine Midland Trust, ввели в обіг власні кредитні картки.

В 1966 році Bank of America почав надавати ліцензії на свою систему як в США, так і в інших країнах. Однак форми контролю, які використовувались цією системою не влаштовували банки, які прагнули автономності і самостійності в операціях з картками. Крім того, незадоволення викликало ще й те, що ім'я їх основного конкурента стояло на всіх картках системи. Це призвело до того, що в 1970 році Bank of America змушений був передати операції з кредитними картками компанії National Bank Americard, Inc.(NBI), в якій він став одним із членів.

В 1977 році NBI отримала назву VISA USA Inc., а в кінці - VISA International. Сьогодні VISA об'єднує більш 25000 банків, а її картка - найрозповсюдженіша в світі. Люди, які створили цю нову картку і систему її підтримки, спочатку не сумнівались, що зустрінуть всебічне визнання. Але навіть в таких умовах важко собі уявити, що вони передбачили той вплив, який банківські картки зробили всього за декілька років.

В 1967 році в США з декількох регіональних асоціацій, що випускали власні картки, виникла компанія Interbank Card Association, отримавша пізніше назву MasterCard International і яка є зараз одним з лідерів світового карткового бізнесу. До 1970 року членами системи Master

Charge обслуговували приблизно 36 мільйонів власних карток. Оскільки організація стала транснаціональною, асоціація була в 1979 році перейменована в Master Card.

Як VISA, так і MasterCard з моменту встановлення прийняли рішення не допускати подвійного членства для банків-учасників.

В 1992 році європейські карткові компанії EuroCard, Eurocheck Holding і Eurocheck International утворили нову компанію Europay International, що означало створення нової об'єднаної європейської карткової платіжної системи, яка отримала права на управління торговими марками EuroCard і Eurocheck. Пізніше права на ведення операцій в Європі були надані новій системі і з боку MasterCard International. Таким чином, банк, що приєднався до системи Europay, отримує можливість випускати і картки EuroCard, і картки MasterCard.

Відносно недавно компанії MasterCard і Europay з метою розширення спектра пропозицій засновали на паритетних засадах нову систему Maestro, що випускає однойменну дебетову картку.

На сучасному етапі іде процес створення національної платіжної системи України. В більшості випадків українські банки є членами міжнародних платіжних систем, а деякі з них випускають власні пластикові картки.

Пластикова картка – це платіжний інструмент, який надає особі, що нею користується, можливість безготівкової оплати товарів та/або послуг, а також отримання готівки у відділеннях (філіях) банків і банкоматах.

Пластикова картка дозволяє мати доступ до грошей 24 години на добу, 7 днів на тиждень. На відміну від паперових грошей, вона може бути прийнята до сплати за товари та послуги практично в будь-якій країні світу без попередньої конвертації грошей, що є на картці, у місцеву валюту, при цьому конвертація проводиться автоматично.

Використання платіжної картки набагато зручніше, надійніше і, звичайно ж, безпечніше від готівки:

- загублену або вкрадену платіжну картку можна протягом кількох хвилин заблокувати, а загублену або вкрадену готівку не повернеш;
- платіжна картка захищена PIN-кодом, що відомий тільки вам. У разі крадіжки злодієві не вдасться зняти готівку, оскільки після 3-х неправильних спроб уведення PIN-коду картка буде вилучена банкоматом;
- власник картки зможе встановити ліміт витрати коштів, що не дозволить витратити велику суму коштів;
- при перетині кордону власникові картки не потрібно декларувати суму на картці.

І так, пластикова картка являє собою пластину стандартних розмірів, виготовлену з спеціальної, стійкої до будь-яких пошкоджень пластмаси.

Основна функція пластикової картки - забезпечення ідентифікації особи, що її використовує як суб'єкта платіжної системи. Для цього на пластикову картку наносяться *логотипи банку-емітента і платіжної системи*, що обслуговує картку, *ім'я власника картки, номер його рахунку, строк дії картки*. Крім цього на картці може бути присутня фотокартка власника і його підпис. Алфавітно-цифрові дані – ім'я, номер рахунку і інші - можуть бути *ембоссировані*, тобто нанесені рельєфним шрифтом. Графічна інформація дає можливість візуальної ідентифікації власника картки. Однак, для використання в банківській платіжній системі цього недостатньо. По-перше, така картка може бути легко підроблена, по-друге, автоматична обробка такої картки проблематична. Все це призводить до необхідності занесення ідентифікаційних даних на банківські пластикові картки додатково ще в закодованому вигляді. Ця

задача може бути вирішена за допомогою різноманітних фізичних механізмів. В картках зі штрих-кодом в якості ідентифікаційного елемента використовується штриховий код. Зчитування кода відбувається в інфрачервоних проміннях. Картки з магнітною полозою на сьогоднішній день найбільш розповсюджені. Магнітна полоса розташована на зворотній стороні картки і складається з трьох доріжок. Дві перші потрібні для зберігання ідентифікаційних даних, а на третю можна записувати інформацію. Захищеність карт з магнітною полозою, як і попередніх, відносно низька.

2. Класифікація банківських платіжних карток. Основні учасники системи картокових рахунків, їх права і обов'язки. Порядок видачі та обслуговування платіжних карток

У світі існує багато видів пластикових карток. На *рис.* схематично зображено загальноприйнятую класифікацію пластикових карток.

Одним із функціональних призначень банківських пластикових карток є здійснення платежів (тому вона має назву «платіжна»), а деякі з них можуть забезпечувати кредитування власника картки.

За функціональними характеристиками пластикові картки поділяють на *кредитні* і *дебетові*.

Кредитна картка дозволяє її власникові отримувати кредит при оплаті товарів або послуг, вартість яких вища, ніж залишок на банківському рахунку, що прив'язаний до картки.

Власник *дебетової картки* зможе оплачувати придбання товарів чи послуг, а також отримувати готівку в банкоматах тільки в межах суми, що є на картковому рахунку.

Як кредитні, так і дебетові картки можуть бути *індивідуальними* і *корпоративними*. Індивідуальні картки призначені для використання фізичними особами. Корпоративні картки виготовляють для компаній (організацій).

Виділяють також магнітні та чипові картки. *Магнітна картка* на зворотному боці містить магнітну смужку, де записуються дані про її власника. На картці відсутня інформація про кількість коштів на картковому рахунку клієнта. Вона слугує лише засобом ідентифікації клієнта і має «ключ» безпосередньо до рахунку клієнта. *Чипова картка* має, замість магнітної смуги,

мікросхему для проведення основних операцій з картою через електронні канали. Вбудована в них мікросхема (чип) є засобом зберігання інформації, яка записується, а потім може оновлюватися в момент проведення операції з картою. Картка сама зберігає в пам'яті суму безготівкових коштів, які були попередньо внесені її власником. Саме тому цю картку ще називають смарт-карткою («розумна картка»).

Міжнародні платіжні системи в рамках боротьби із шахраями остаточно ухвалили рішення про перехід із традиційних магнітних карток на чипові.

Основні переваги чипових карток:

- забезпечують більш високий рівень безпеки платежів, захищаючи інформацію власника картки від несанкціонованого використання;
- більший захист від підроблення й шахрайських операцій, тому що чипова картка (смарт-картка) може бути зроблена тільки промисловим шляхом, на відміну від магнітної картки, і, отже, не може бути скопійована;
- чипова картка має більш тривалий термін дії в порівнянні з картою, оснащеною магнітною смугою (тому що чип менш підвладний різним механічним пошкодженням);
- на відміну від карток із магнітною смугою, чипові картки можуть обробляти та зберігати дані.

Рис. 6.1. Будова магнітної пластикової картки

Рис. 6.2. Будова чипової пластикової картки

На банківській пластиковій картці зазвичай розміщена така інформація:

- на лицьовому боці картки наносять ім'я власника, номер картки, термін дії картки, логотип банку – емітента картки, логотип платіжної системи. На чипових картках на лицьовому боці розміщена мікросхема – чип. Окрім того, на деяких картках як один із засобів безпеки від підробки наносять голограму;

•на зворотному боці картки є місце для підпису власника картки, інколи фотографія власника і логотипи мереж банкоматів, у яких можна зняти готівку. На магнітних картках на звороті розміщена магнітна стрічка.

Номер картки складається із 16 цифр: перші шість – код банку емітента, наступні 9 – банківський номер картки (номер карт-рахунку), остання цифра – контрольна.

Банківські картки можна також поділити за платіжними системами або асоціаціями карток, у рамках яких відбувається обслуговування карток. Найбільш поширеними у світі є картки таких систем: **VISA**, **EuroCard/MasterCard** і **American Express (AMEX)**. Одна картка може підтримуватися і обслуговуватися тільки однією платіжною системою.

Є ще така особливість кредитних карток різних систем, як поділ їх на класи. У **VISA** є два основні класи – це **Classic** і **Gold**. **Master Card** – **Standart** і **Gold**, **American Express** – **Mass** і **Gold**. Відповідно картки класу **Gold** належать до карток високого класу і надають своїм власникам чимало привілеїв. Вибір кредитної картки того чи іншого класу суттєво впливає на величину страхового депозиту, що вноситься на рахунок. В іншому різниця між класами головним чином зводиться до питання престижності. Крім основних класів, також можуть випускатися картки класів **Platinum**, **Silver**, **Basic** та низки інших.

Виготовлення та подальше обслуговування пластикової картки є платною послугою банку для клієнтів. Найбільш пошир ними в дами комісій плати за користування пластиковою картокою є так :

- плата за відкриття основної і додаткової карток;
- плата за термін за виготовлення картки;
- комісія за зняття готівки в банкоматі;
- комісія за обслуговування пластикової картки;
- комісія за блокування пластикової картки;
- комісія за надсилання витягів із карткового рахунку через *sm s*.

При виконанні розрахунків за допомогою карток в системі беруть участь: держателі (власники) карток, банк-емітент, торговельні установи та заклади сфери послуг, банк-еквайр, процесинговий центр.

Банк-емітент — установа банку, яка випускає в обіг платіжні картки.

Банк-еквайр — банк, у якому відкриті рахунки підприємств торгівлі та побутового обслуговування населення, що обслуговують держателів платіжних карток.

Процесинговий центр — спеціалізований інформаційно-обчислювальний центр, який виконує збирання, обробку, зберігання та передачу кредитно-фінансовим установам інформації про необхідність переказу з рахунків осіб-держателів платіжних карток грошових коштів за одержані товари і послуги та інші карткові операції на рахунки осіб, що їх надають.

«Про затвердження Положення про порядок емісії платіжних карток і здійснення операцій з їх застосуванням» Постанова Правління Національного банку України від 27 серпня 2001 року N 367

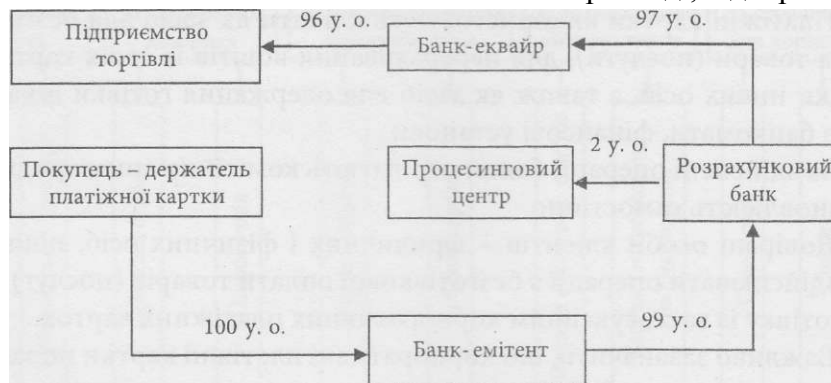
3. Операції комерційних банків за допомогою платіжних карток. Система безготівкових розрахунків на основі кредитних карток. Система обслуговування на основі кредитних та дебетових карток

Безготівкові операції з платіжними картками

У межах України еквайринг здійснюється виключно ЮО-резидентами, що уклали договір із платіжною організацією відповідної платіжної системи. Договір між еквайром і торговцем дає можливість торговцеві приймати до оплати платіжні картки відповідної платіжної системи з дотриманням її правил і виконувати інші операції, які передбачені договором.

Для забезпечення приймання платіжних карток з метою безготівкової оплати товарів (послуг) та видавання готівки торговці можуть за погодженням з еквайром самостійно придбати платіжні термінали, імпринтери та інше обладнання, яке потрібне для обслуговування платіжних карток. Порядок використання цього обладнання визначається правилами відповідної платіжної системи та договорами, які укладені торговцями з еквайрами.

Послідовність здійснення операцій купівлі товару з використанням платіжних карток на підприємстві торгівлі та сплати комісійних можна пояснити на прикладі, відображеному на *рис*

Власник платіжної картки розрахувався з торговцем через торговельний термінал із використанням банківської платіжної картки. Вартість товару - 100 умовних одиниць. Комісійні при здійсненні такої операції сплачує підприємство торгівлі в розмірі 4% від вартості покупки. Комісійні розподіляються банком-еквайром - у розмірі 1%, банком-емітентом - 1% та платіжною системою - 2 відсотки.

З відображеного на схемі проходження грошових коштів видно, що за вартості товару 100 умовних одиниць підприємство торгівлі отримає 96 у. о.

Для того, щоб підприємству торгівлі здійснити грошову операцію на зазначену суму, розрахунковий банк на підставі даних процесингового центру здійснює такі операції:

- списує кошти з кореспондентського рахунку банку-емітента в сумі 99 у. о., з них 97 у. о.
- на суму клірингових вимог і 2 у. о. - комісійні платіжній системі;
- зараховує кошти в сумі 97 у. о. на кореспондентський рахунок банку-еквайра;
- у банку-еквайрі здійснюється зарахування коштів на поточний рахунок підприємства торгівлі на суму 96 у. о. і стягують комісійну винагороду в сумі 1 у. о.

Документи за операціями із застосуванням платіжних карток можуть бути паперовими і електронними. Вимоги до засобів формування документів їх опрацювання визначаються платіжною системою з урахуванням вимог, які встановлені НБУ.

Паперовий документ за операцією із застосуванням платіжної картці може не оформлятися

за місцем проведення операції, якщо розрахунки за товари здійснюються на невеликі суми в місцях масового обслуговування вселення, які вимагають швидкого обслуговування (транспорт, телефонний зв'язок тощо).

Під час проведення розрахунків у системах електронної торгівлі допускається формування в електронній формі квитанції платіжного терміналу з і умови доставки його клієнтові.

Операції, що здійснюються із застосуванням імпринтерів, повинні виконуватися з оформленням сліпа. В узгоджені терміни сліпи передають еквайрові для формування й направлення до процесингового центру або розрахункового банку платіжних повідомлень для опрацювання та виконання на їх підставі розрахунків за виконані операції.

Готівкові операції з платіжними картками

Операції із внесення на рахунки та отримання з рахунків готівкових коштів за допомогою платіжних карток здійснюються згідно з правилами внутрішньодержавних та міжнародних платіжних систем, а також відповідно до Інструкції про касові операції в банках України (постанова № 337 Правління " НБУ від 14.08.2003 р., зі змінами та доповненнями) через каси банку або банкомати.

Банкомати можуть установлювати як на території банку, так і за його межами.

Видавання коштів із застосуванням платіжних карток виконується в межах їх залишку на рахунку клієнта чи витратного ліміту або його частки на відповідному картковому рахунку. Якщо між клієнтом та банком укладено договір про надання кредиту, то видавання коштів може здійснюватися в межах залишку коштів на рахунку визначеного договором ліміту кредитування.

Після завершення операцій з видавання готівки або внесення її на рахунок клієнтові видають відповідно оформлений документ на паперовому носії, який складається за місцем проведення операції. Чек банкомата може друкуватися і надаватися держателеві платіжної картки на його вимогу.

У разі застосування банкоматів у внутрішньобанківських системах автоматизації касових операцій чек може не видаватися. У цьому разі обов'язково з періодичністю, визначеною в договорі між клієнтом і банком, клієнтові надають витяг за операціями, здійсненими через банкомат.

Облік прибуткових та видаткових операцій, здійснених із застосуванням платіжних карток через касу банку, формування облікових документів та передавання інформації для відображення операцій на відповідних рахунках здійснюється засобами САБ.

Касові операції також можуть використовуватися із застосуванням САБ, що функціонують автономно. Інформація про здійснені в цих системах операції передається каналами зв'язку або через проміжні носії інформації.

Усі операції, що виконуються через касу банку, мають фіксуватися в протоколі (звіті) роботи САБ у формі, що не допускає зміни його змісту.